

VILHELM ŠMID

Sreća

Sve što morate da znate o njoj
i zašto nije najvažnija u životu

Preveo s nemačkog
Nebojša Barać

■ Laguna ■

Naslov originala

Wilhelm Schmid

GLÜCK. ALLES, WAS SIE DARÜBER WISSEN
MÜSSEN, UND WARUM ES NICHT DAS
WICHTIGSTE IM LEBEN IST

Copyright © Insel Verlag Frankfurt am
Main 2017.

All rights reserved by and controlled
through Insel Verlag Berlin.

Translation copyright © za srpsko izdanje
2017, LAGUNA

Sadržaj

Predgovor	7
1. Slučajna sreća	11
2. Sreća prijatnosti	19
3. Sreća punine	35
4. Sreća u nesrećnim vremenima	47
5. Zašto sreća nije najvažnija u životu: pitanje smisla i nekoliko mogućih odgovora.	55
6. Smisao do koga dolazimo posredstvom telesnih iskustava	59
7. Smisao koji možemo da osetimo u najdubljjoj nutrini duše.	65

8. Smisao koji kao proizvod mišljenja nastaje u umu	73
9. Smisao koji nas nadilazi, a možemo da ga iskusimo mislina i osećanjima	83
10. Savremeno pitanje smisla, drugačiji savremeni pristupi u potrazi za smislom	89
<i>O autoru.</i>	101

Predgovor

Kako ova knjiga može da vam pomogne i doprinese u pronalaženju vaše sreće? Navešće vas da razmislite na tren, ne više od toga. Biće to mali predah usred mahnite potrage za srećom koja je obuzela sve. Neverovatno mnogo ljudi najednom se tako zaludelo idejom sreće kao životne nužnosti da bi se čak moglo pomisliti da ih strah da neće uspeti da je dosegnu unapred osuđuje na nesrećnost. Najrazličitiji diskursi u vezi sa tom temom preplavili su sve oblasti ljudskog življenja ne bi li ljude uputili u to šta

je sreća i kako najbolje da dođu do nje. Pritom je pre svega jasno jedno: sreću nije lako pronaći. Mnoštvo razgovora koje sam vodio dok sam u jednoj bolnici radio kao „filozofski savetnik za duhovna pitanja“, pokazali su mi koliko ljude može da uznemiri potraga za srećom. Prema tom iskustvu i toj potrebi nikako nisam mogao da ostanem ravnodušan, već sam iznova i iznova promišljao i pokušavao da pronađem odgovor na pitanje:

Šta je sreća?

U prvi mah može nam se učiniti da je odgovor jednostavan: jer sreća nije ništa doli reč. Dakle, dim i magla. Međutim, presudno je ono što ta reč označava, koje *značenje* joj pripisujemo. A to značenje, čini se, menja se s vremenom i drugačije je u svakoj kulturi. Prikupljanje i beleženje tih različitih značenja i njihovih promena u vremenu mogli bi čak da predstavljaju svojevrsnu *Istoriju sreće* koja bi bila mnogo šira od puke istorije samog pojma.

Takav zbornik mogao bi da nam pokaže da potreba za srećom iz naizgled nedokučivih razloga iskrsava s vremena na vreme u raznim istorijskim trenucima, i da onda preko najrazličitijih diskursa svi kao obuzeti pokušavaju da dođu do tajne njenog zadovoljenja. „Svi žele da žive srećno.“ Ovu tvrdnju iznela je još pre mnogo godina jedna knjiga o srećnom životu, Senekina *De vita beata*, napisana u prvom veku nove ere. Međutim, ne pitaju se uopšte u svim vremenima ljudi šta je sreća. Pomenuta istorija mogla bi da nam pokaže i da pitanje sreće tokom dugih epoha nije igralo značajnu ulogu, pošto je važnije od svega bilo preživljavanje. Kao i da dugo vremena nije bilo povezivano sa životom pre smrti, budući da se verovalo da se sreća može pronaći isključivo u onostranom. A kada je reč o ovostranoj sreći, ne žele svi da budu srećni na isti način. Sagledavanje istorijskog stanovišta moglo bi da nam pomogne

da steknemo utisak i o tome kakve sve različite predstave o sreći postoje u raznim kulturama, na osnovu čega će nam postati jasno i da širom sveta sprovedene ankete na kojima se zasnivaju top-liste naj srećnijih zemalja na planeti, u tom pogledu i nisu baš najpreciznije. Istina je sledeće: ne postoji zvanična, jedinstvena definicija sreće. Naposljetku, samo od nas zavisi kako ćemo razumeti taj pojam. Filozofija može samo da nam malo pripomogne da sebi razjasnimo pitanje: šta za mene znači sreća? Na primer, tako što će nam pojasniti uvrežena mišljenja i skrenuti nam pažnju na zaboravljene mogućnosti, i to što svedenije kako bismo ponovo mogli da se posvetimo drugim životnim pitanjima. Ali ako se time ipak pozabavimo malo dublje, pokazalo se da ne postoji samo jedna već nekoliko „sreća“, kao i da bi razumevanje njihovih osobnosti moglo da odigra važnu ulogu u tom razjašnjavanju.

1.

Slučajna sreća

Kao prvo, tu je *slučajna sreća* koja igra važnu ulogu tokom čitavog čovekovog života: ljudi žele da, ničim izazvano, nešto dobiju i da to za njih bude korisno i prijatno. Na nemačkom jeziku reč „Glück“ (sreća) potiče od srednjovekovnog pojma *gelücke*, koji je u to vreme označavao slučajan ishod nekog događaja, prvobitno, doduše, ne samo u povoljnom već i u nepovoljnom smislu. U antičkim vremenima ljudi su slučajnost takve sreće takođe doživljavali u dvostrukom smislu: obožavali su je kao boginju, ali su je se

i plašili; na grčkom su je zvali *Tiha*, a na latinskom *Fortuna*, što se kasnije kao *fortune* zadržalo i u francuskom i u engleskom jeziku. Tek kasnije, prevashodno u savremenom svetu, ta vrsta sreće sve češće se dovodi u vezu sa *povoljnom* slučajnošću i *poželjnim* ishodom; na kraju se, dakle, shvatanje ove vrste sreće ipak svelo isključivo na sreću sa povoljnim ishodom. Poželeti nekome sreću uvek je povezano sa takvom nadom. „Baš si imao sreće“ znači isto što i: slučajnost je bila blagonaklona prema tebi. Još ponajpre kada se nešto završilo loše ili čak strašno: to što sticajem srećnih okolnosti nije bilo još gore, može se zaista smatrati *srećom*, „srećom u nesreći“. Imamo potrebu, dakle, da ovu sreću tumačimo kao nešto povoljno čak i kada nam se dogodi nešto vrlo nepovoljno.

* * *

Očigledno je da se već sâmo čovekovo rođenje temelji na slučajnosti, a zatim i mnogi drugi događaji tokom njegovog života. Na pitanje da li takve srećne ili nesrećne slučajnosti „imaju smisao“, jesu li predodređene ili čak slede neko providenje, ne postoji odgovor, i verovatno nikada neće ni postojati. Da li je reč o „sudbonosnom ishodu“? Međutim, ko ili šta proizvodi sudbinu i ishod? Naposletku, iza slučajnosti neretko se naziru čudesne zakonomernosti, baš kao da slede neki veliki plan, i to i kada je reč o sreći i kada je reč o nesreći. S tim u skladu, čini se da jedna ili dve srećne okolnosti mogu da razviju posebnu snagu i privuku još srećnih događaja; i obrnuto, ako nemamo sreće, može još i da nas „bije baksuz“: što upućuje na to da su slučajnosti podređene nekakvom *zakonu umnožavanja*, na osnovu koga pogođena osoba veruje da će od tada svaki put i zauvek ostati tako. S vremena na vreme

u našim životima dubok trag ostave nizovi čudesno logičnih slučajnosti, koje se pritom nekad poklapaju sa onim što sami želimo, a ponekad su upravo suprotne našim predstavama. Da li je princip koji takvo ustrojstvo stvara pohranjen u samom čoveku ili se nalazi izvan njega? Postojanje skrivenog smisla, tajne povezanosti u vidu slučajnosti, ne može se ni potpuno isključiti niti se sa sigurnošću može potvrditi kao istinito. Da bismo stekli jasan uvid u to, morali bismo da imamo potpun pregled sopstvenog života, uopšteno života kao takvog, celog sveta i, pre svega, zvezda, dakle, svega onoga što bi moglo da utiče na prividnu slučajnost: a takvu moć, u najboljem slučaju, mogli bismo da pripišemo onom Jednom, koji sasvim sigurno nije čovek. Samim tim *smisao* će uvek zavisiti od našeg *tumačenja*. A kakvo god ono bilo, ljudi se posredstvom svog tumačenja snažnije povezuju sa

dogadjajem o kome je reč, i to je ono što je bitno. Pritom ne bi trebalo preishitreno da odbacimo *moguće* tumačenje da se umešala neka viša dimenzija: ta dimenzija može da bude nešto čemu se obraćamo, kao vernik u molitvi ili sekularno kroz meditaciju, a poželjna posledica je usredsređivanje sopstvenih snaga na neki povoljan ishod. I spremnost za činjenicu da se to povremeno i neće dogoditi baš tako.

Suštinsko obeležje slučajne sreće jeste to što nam ona na raspolaganju ne stoji uvek; jedino na šta čovek može da utiče jeste *odnos* koji ima prema njoj: on može da se otvori ili zatvori za slučajnost nekog susreta, iskustva, informacije. U svojoj nutrini i spoljašnjim načinom življenja on uvek nadohvat ruke može da ima mrežu za hvatanje leptira kojom bi mogao da ulovi i sreću ili može da

podigne zid koji će odbiti i svaku sreću. Da li je zaista moguće *zatvoriti se* tako da nepovoljna slučajnost ne može da nam naudi? Kao dobar primer ovakvog gledišta može da nam posluži iskaz Bleza Paskala iz 17. veka: „Svakojake nesreće u ovom svetu uzrokuje to što ljudi ne ostaju u svojim domovima.“ Druga mogućnost bila bi da se *otvorimo*. Otvorenost bolje možemo da opišemo kao spontanost povezanu sa budnošću i osećajem da ćemo povoljnu slučajnost prepoznati i zgrabiti je dakle, da bismo moguću povoljnu priliku ugrabili, moramo da budemo pažljivi i pripravnici, u skladu sa engleskom izrekom nadahnutom Senekinim mislima: „Naša sreća zavisi od naše spremnosti da iskoristimo dobre prilike.“* A ukoliko smo obavili posao pripreme, neophodno je samo još strpljenje,

* Engl.: „Luck is where opportunity meets preparation.“ (Prim. prev.)

sposobnost čekanja da se nešto uklopi, kao i prihvatanje u slučaju da se ne uklopi ili bude drugačije nego što smo očekivali.

Čini se da otvorenost daje krila povoljnoj slučajnoj sreći: ona rado zastaje tamo gde se oseća dobro prihvaćena i gde ne mora da sluša zamerke poput ove: „U ovom trenutku to mi baš i ne odgovara“ – baš kao da je slučajnost biće koje tačno oseća da li je negde dobrodošlo ili nije. Naglašeno otvoreno, *ofanzivno* ophođenje prema slučajnosti bilo bi „začikavanje sreće“, pokušaj da joj damo mogućnost da se dogodi iako je nepristupačna: svako ko se nada slučajnosti nekog susreta, iskustva, informacije neka to saopšti i drugima; a za tu svrhu dobro se može iskoristiti internet. Verovatnoća da će se odnekud nešto pojaviti tada će u svakom slučaju biti znatno veća nego ako nada ostane zatvorena u našoj nutrini. Onaj ko nikada ne igra loto nikada neće moći ni da očekuje

neki zgoditak. A čak i ako mu neki pozamašan dobitak ipak pristigne, ni u kojem slučaju nije izvesno da će sa njim dobro izaći na kraj: nenadana slučajna sreća ne znači da ćemo odmah bolje ovladati životom, jer ona, doduše, poboljšava spoljašnje životne okolnosti, ali isto tako i pogoršava unutar-nju spremnost da se suočimo sa životnim izazovima. I iz tog razloga s vremenom se može ispostaviti da je slučajna sreća zapravo nesreća i obrnuto, da je nesreća zapravo sreća. Ipak, za modernog čoveka mnogo je značajnija sledeća vrsta sreće.

2. *Sreća prijatnosti*

Potruga za srećom u savremenom svetu uglavnom podrazumeva da ljudi žele da im bude dobro, da budu zdravi, da se osećaju prijatno, da se zabavljaju, da imaju prijatna iskustva, da uživaju, da budu uspešni, ukratko: da doživljavaju sve ono što smatramo dobrim i poželjnim. Ljudi svoju sreću prevashodno traže u „dobrom raspoloženju“, a kada ipak prevlada loše raspoloženje, moraju što pre da se otarase te mučne smetnje. Dakle, pored slučajne sreće, važna je i sreća koju bismo mogli da nazovemo

sreća prijetnosti, na engleskom *happiness*, na francuskom *bonheur*, dok na nemačkom postoji samo jedna reč za sve vrste sreća, što predstavlja čudnu štedljivost inače bogatog jezika koji ume da razlikuje sve, štedljivost koja kroz čitavu istoriju ukazuje na nedostatak zanimanja za sreću: dugo je važna bila samo obaveza, ali ne i sreća. Sreća prijetnosti već se nazirala u grčkom pojmu *makariótes* i u latinskom izrazu *félicitas*, ali u savremenom svetu pojam sreće određuje se gotovo isključivo preko osećanja prijetnosti. Iako to uglavnom ne znaju, ljudi tako slede definiciju koju je prvi put 1690. izneo Džon Lok, jedan od glavnih predstavnika engleskog empirizma, definiciju koja polazi od tvrdnje da je priroda u čoveka usadila „stremljenje za srećom“ (*pursuit of happiness*) i „odbojnost prema patnji“, pri čemu je sreća „najveći mogući užitek“ (*Ogled o ljudskom razumu*, II). Zatim se u 18. veku, veku

prosvetiteljstva, rasplamsala rasprava o tome šta je sreća, a iz nje je čak proistekla prava nauka o sreći čiji je zadatak bio da služi planском proizvođenju užitaka. U francuskoj *Enciklopediji*, koja se urednički dorađuje od 1751, u članku o sreći (*bonheur*) čak se polazi od pretpostavke, koja se dalje razmatra, da „pravo“ svakog čoveka da bude srećan u skladu sa sopstvenim predstavama predstavlja prirodnu datost. I zaista, pravo na stremljenje za srećom, kasnije često skraćivano kao pravo na sreću, postalo je sastavni deo američke Deklaracije nezavisnosti iz 1776. godine. U Engleskoj je Džeremi Bentam, osnivač filozofske škole utilitarizma, definisao šta bi trebalo da podrazumevamo pod pojmom sreća. Verovatno je Fridrih Niče (*Sumrak idola*) na njega mislio kada je podrugljivo napisao: „Za srećom *ne* stremljenjem čovek; to čini samo Englez.“ U svojoj knjizi *Uvod u načela morala i zakonodavstva*

koja se pojavila u godini Francuske revolucije, 1789, Bentam tvrdi da je sreća uvećavanje užitka i smanjivanje ili, još bolje, uklanjanje bola.

Skoro nijedno filozofsko načelo nije tako postojano uspelo da se održi kao ova savremena formula sreće. Moderno društvo razonode i zabave uopšte ne bi bilo zamislivo bez ovako shvaćenog stremljenja ka sreći. Pritom ne želim da kažem da su uživanje i odsustvo bola na bilo koji način loši. Teškoća je samo u tome što ta vrsta sreće nikada ne traje dugo. Ona ima svoje vreme trajanja, svoj „dobar čas“, *bonheur*, pruža trenutke sreće kojima pojedinac može da se otvori i koje može sam da udesi: trenutke koje može da traži i pronađe i tako su lepi da bi trebalo da „traju“. Za tu sreću zaista možemo da učinimo mnogo, nju je moguće